

INUIT
PISINNAATITAAFFIINUT
INSTITUTI

Inuit Pisinnaatitaaffiit Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivi
Grønlands Råd for Menneskerettigheder

INNARLUUTILLIT

ARSAMI
TILLI
E KUJA
UMIGI
VALLAQ

KALAALLIT NUNAANNI
KILLIFFIK 2019

NARSAMI INNA
LUUTILLINNIK
SULLISOQANNGIA
NERA, A30ALUVIN
-NARPOQ !

QAA ILUAMIK
POLITIKKERIGU
SULINIARITSI

INNARLUUTILLIT – KALAALLIT NUNAANNI KILLIFFIK 2019

Aaqqissuisut: Mette Gaardsted Frandsen, Lise Garkier Hendriksen, Nadja Filskov, Mandana Zarreparvar, Louise Holck (akisussaasoq)

Nalunaarusiaq una nalunaarusiat arlallit ilagaat, taakkunani Inuit Pisinnaatitaaffiinut Institutti aamma Kalaallit Nunaanni Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Siunnersuisoqatigiit Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiini pissutsit killiffissiorpaat. Nalunaarusiani inuit pisinnaatitaaffiini pissutsit toqqakkat allaaserineqarput sammisanilu ataasiakkaani inuit pisinnaatitaaffiik illersuinerup pitsanngortinnissaanut inassuteqaatoqartoqarluni. menneskeret.dk aamma humanrights.gl-imi paasisaqarnerugit.

e-ISBN: 978-87-93605-85-5

Ilusilersuisoq: Hedda Bank

Saqqaaani asseq: Narsami innuttaasut 2015-imi inuit innarluutillit atugaat malugitinniarlugit takutitsisut. Asseq: John Rasmussen, Narsaq Foto

Kalaallisuunngortitsisoq: Hans Møller / Kukkunersuisoq: Athena Mathæussen aamma Kristian Inuk Grosen

Tuluttut eqqikkaanermi nutserisoq: GlobalDenmark

© 2019 Kalaallit Nunaanni Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Siunnersuisoqatigiit aamma Inuit Pisinnaatitaaffiinut Institutti – Danmarkimi Nuna Tamakkerlugu Inuit Pisinnaatitaaffiinut Institutti

Saqqummersitaq una taassumaluunniit ilaa issuaq erseqqissumik allallugu niuernerunngitsumi atugassatut issuarneqarsinnaavoq.

Saqqummersitatta paasiuminartuunissaat anguniarparput. Assersuutigalugu naqinnerit angisuut, titarnerit naatsut, oqaaseqatigiit ikittut, oqaatsinik avissinerit ikittut, tunuliaqutaa erseqqarissoq aamma sinaakkusikkat erseqqarissut atortarpavut.

EQIKKAANEQ	4
SUMMARY	6
KAPITALI 1 – IMMIKKOORTUMI INERIARTORNEQ	8
KAPITALI 2 – NUNANI TAMANI SINAAKKUTIT	10
2.1. Innarluutillit pillugit FN-imi Isumaqatigiissut	10
2.2. Innarluutillit pillugit isumaqatigiissut aamma FN-imi Nunarsuarmi Anguniakkat	11
2.3. FN-imi isumaqatigiissutit allat inuillu innarluutillit	12
KAPITALI 3 – NUNAMI NAMMINERMI SINAAKKUTIT	13
3.1. Innarluutillit pillugit FN-imi Isumaqatigiissutip Kalaallit Nunaanni piviusunngortinneqarnera	13
3.2. Ikiorisarneq pillugu inatsisit	14
KAPITALI 4 – ILINNIARTITAANEQ	15
4.1. Inuit pisinnaatitaaffiik illersuineq: Immikkoortitsinnginnissamik naleqqutumillu naleqqussaanissamik pisusaaffeqarneq	15
4.2. Kalaallit Nunaanni pissutsit: Ilinniartitsisut ikippallaat atuartunik innarluutilinnik atuartitsinissamut ilinniagaqarnikuupput	16
KAPITALI 5 – TIKINNEQARSINNAANEQ	19
5.1. Inuit pisinnaatitaaffiik illersuineq: Innarluutillit pillugit isumaqatigiissummi pisinnaatitaaffik qitiusoq	19
5.2. Kalaallit Nunaanni pissutsit: Tikinneqarsinnaanermut malitassanik ersarissunik pisariaqartitsineq	20
KAPITALI 6 – NAMMINEERLUNI INUUNEQARSINNAATITAANEQ	22
6.1. Inuit pisinnaatitaaffiik illersuineq: Nammineq aalajangiisinnaaneq toqqagassatullu periarfissat	22
6.2. Kalaallit Nunaanni pissutsit: Innuttaasut Danmarkimit angerlartinnissaasa isiginiarnera	23
KAPITALI 7 – PAASISSUTISSAT NAATSORSUEQQISSAARINERLU	25
7.1. Inuit pisinnaatitaaffiik illersuineq: Sakkoq pisariaqartoq	25
7.2. Kalaallit Nunaanni pissutsit: Paasissutissat nalunaarsuisarnerullu pitsaassusaat appassissoq	25
KAPITALI 8 – FN-IMUT NAAMMAGITTAALIUUTEQARSINNAANEQ KALAALLIT NUNAATA AKUERSISSUTIGISARIAQARPAA	27
INAARUTAASUMIK NASSUIAATIT	28

EQIKKAANEQ

Inuit innarluutillit amerlapput assigiinngiaartorujussuullutillu, tassaallutik inuit timikkut, tarnikkut, misigisaqarsinnaassutsikkut eqqarsartarnikkullu innarluutillit. Innarluuteqarneq amerlasuunut inunnut innarluuteqanngitsunut sanilliullugu naligiinngitsunik periarfissaqarnermik kinguneqartarpoq.

Nalunaarusiami uani Kalaallit Nunaanni oqartussat Innarluutillit pillugit FN-imi Isumaqaatigiissummik qanoq atuutilersitsinerat eqqortitsinerallu sammineqarpoq. Isumaqaatigiissummi inuit innarluutillit allatuulli periarfissaqarnissaasa qulakkeernissaanik Kalaallit Nunaat pisussaaffilerneqarpoq, assersuutigalugu ilinniagaqarnermut, najugaqarnermut suliffeqarnermullu tunngatillugu.

Nalunaarusiami immikkoortumi ineriartorneq siulliullugu naatsumik allaaserineqarpoq. Tulliullugu innarluutillit pillugit isumaqaatigiissut aamma Kalaallit Nunaanni inatsisit isumaqaatigiissummut pingaaruteqartut naatsumik nassuiarneqarput.

Tamassuma kingorna sammisat toqqakkat arlallit allaaserineqarput aammalu inuit pisinnaatitaaffiini Kalaallit Nunaanni suni pitsanngorsaasoqarsinnaaneranut inassuteqaateqartoqarluni. Sammisat tassaapput:

- ilinniagaqarneq,
- tikinneqarsinnaaneq,
- nammineq inuuneqarsinnaatitaaneq,

- innarluutillit pillugit paasissutissanik naatsorsueqqissaarinernillu katersisarneq kiisalu
- inuit ataasiakkat Innarluutillit pillugit FN-imi Komitemut naammagittaarliornissamut periarfissaat.

Aamma imminut nappassinnaasumik ineriartorneq pillugu FN-imi nunarsuarmi anguniakkat Kalaallit Nunaanni inunnut innarluuteqartunut tunngasut allaaserineqarput.

Kalaallit Nunaanni innarluutilinnik sullissinermi ineriartorneq pingaaruteqartoq tassaavoq inunnut innarluutilinnut tapersiisarneq pillugu Inatsisartut inatsisissaannut nutaamut missingiut. Inatsisissatut siunnersuutissamut missingiut oktobarimi 2018-imi tusarniutigineqarpoq, tassaallunilu innarluutilinnik sullissinermi inatsisitigut sinaakkutinik annertuunik nutarterineq. Siunnersuut kommunit Naalakkersuisullu inunnut innarluutilinut tapersiisarneranni periarfissanik nutaanik imaqarpoq. Immikkoortumi suliniut alla pingaarutilik tassaavoq innarluutillit illersuisuat pillugu inatsimmik akuersineq tamassumalu kingorna innarluutillit illersuisoqarfiannik, Tilioq, pilersitsineq. Tamassuma saniatigut Kalaallit Nunaanni innarluutillit kattuffiisa kateriffiat siulleg novembarimi 2018-imi pilersinneqarpoq.

Ukiut kingulliit ingerlaneranni innarluutilinnik sullissisarnermik soqutigisaqartut arlallit Kalaallit Nunaanni inuit innarluutillit

pisinnaatitaaffii inuunerminnilu atugaat sammillugit arlalinnik aqqissuussinikuupput. Ilaatigut tassaapput autisme pillugu Kalaallit Nunaanni ataatsimeersuarneq siulleg, Nuna Tamakkerlugu Peqatigiiffimmit Autisme, Kalaallit Nunaanni Immikkoortoqarfimmit, aqqissuunneqartoq, Kalaallit Nunaanni innarluutillit peqatigiiffiisa sinniisaat peqatigalugit oqaloqatigiilluni ataatsimiinnerit kiisalu ataatsimeersuarneq Tilioq-mit aqqissuunneqartoq, ilaatigut siunertaalluni innarluutillit pillugit isumaqatigiissutip Kalaallit Nunaanni qanoq piviusunngortinnerata killiffissioinnissaa.

INASSUTEQAATIGAAGUT:

- Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut Ilisimatusarnermullu Naalakkersuisoqarfiup kiisalu Ilinniarfissuup qulakkiissagaa, ilinniartitsisunngorniat kiisalu ilinniartitsisut ilinniaqqittut atuartunik assigiinngitsunik innarluutilinnik ilinniartitsinermi ilaatitsinissaq ilinniassagaa, ilaatigut ilinniartitsinermi atortut attuumassuteqartut atonerisigut, ilinniartitsisut tamarmik, matuma ataani meeqqat atuarianni, atuartunik assigiinngitsunik innarluutilinnik ilinniartitsinissamut piginnaasaqarnermik angusaqarnissaat siunertaralugu
- Naalakkersuisut sanaartornermut, tamat angallannerannut kiisalu pisortat nittartagaannut malittarisassanik ersarissunik eqqussissasut kiisalu taakku malinneqarnerinik sunniuteqarluartumik nakkutilliinermik qulakkeerinnissasut.
- Kommunit tamarmik paasiniassagaa, kommunip innuttaasui sorliit, Danmarkimi inissinneqarsimasut, Danmarkimit angerlartinneqarsinnaanersut.

- Naalakkersuisut qulakkiissagaa, inuit innarluutillit inuunerminni atugarisaanni ineriartornerat pillugu paasissutissanik naatsorsueqqissaarnernillu aqqutissiuussisoqassasooq nutarsaasoqassasorlu, matuma ataani inuiaqatigiinni suliqarfinni annertuuni soorlu ilinniartitaanermi, suliffeqarnermi peqqissutsimilu.
- Namminersorlutik Oqartussat Danmarkimik oqaloqateqarnikkut Kalaallit Nunaat territoriatut atuutsitsiffiqineqannginneranik atorunnaarsippaat, taamaasilluni inuup nammineq maalaarsinnaanera pillugu innarluutillit pillugit isumaqatigiissummi tapiliullugu malittarisassat Kalaallit Nunaanni atuutilerlutik.

Aamma inassuteqaatigaarput immikkoortitsisarnermik ataatsimut isigalugu inerteqquteqarneq Kalaallit Nunaata atuutilersissagaa, tassunga ilanngullugu innarluuteqarneq pissutigalugu immikkoortitsisarneq. Sammisarli taanna nalunaarusiami uani allaaserineqanngilaq. Tassunga taarsiullugu "Naligiissitsineq – Kalaallit Nunaanni killiffik 2019" takujuk.

SUMMARY

People with disabilities are a large and very diverse group, comprising people with physical, mental, sensory and intellectual disabilities. For many, a disability entails unequal opportunities in society compared with people without disabilities.

This report focuses on how the authorities in Greenland implement and comply with the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities. The Convention requires Greenland to ensure that people with disabilities have the same opportunities as others, for example in relation to education, housing and employment.

First, the report provides a brief description of developments in the area. Next, we briefly describe the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Greenlandic legislation with significance for the Convention.

After this, we mention a number of selected themes and make recommendations for how human rights can be strengthened in Greenland. The themes are:

- education,
- accessibility,
- the right to live independently,
- collection of data and statistics on disability, and
- competence of the UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities to consider individual complaints.

Furthermore, we describe the relevance of the UN Sustainable Development Goals for people with disabilities in Greenland.

An important development for people with disabilities in Greenland is a new draft bill on support for persons with disabilities. The draft bill was submitted for public consultation in October 2018. It is an extensive revision of the legislative framework for people with disabilities. The bill includes new possibilities for the Greenlandic municipalities and Naalakkersuisut to support people with disabilities. Another important initiative in the area is adoption of an Act on a spokesperson for people with disabilities and the subsequent establishment of Tilioq, the secretariat of the spokesperson for people with disabilities. Furthermore, Greenland's first umbrella organisation for people with disabilities was established in November 2018.

Over recent years, various stakeholders within the field of disability have also held a number of events on the rights and living conditions for people with disabilities in Greenland. These include the first conference on autism in Greenland, by the Greenland division of the National Autism Association (Landsforeningen Autisme, kreds Grønland), round-table meetings with local representatives of the Greenlandic disability organisations, and a conference arranged by Tilioq with the aim of taking stock of the implementation of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities in Greenland.

THE KEY RECOMMENDATIONS OF THE REPORT

- The Department for Education, Culture, Research and Church and Iliniarfissuaq – Institute for Learning ensure that student teachers and teachers on continuing training are taught to include pupils with different types of disabilities, among other things by means of relevant teaching materials, so that all teachers, including in primary and lower secondary schools, acquire the skills required to teach pupils with different types of disabilities.
- Naalakkersuisut introduces clear accessibility standards for construction, public transport and public websites and secures effective supervision of compliance with these standards.
- Each municipality carry out an analysis, mapping which of the municipality's citizens placed in care in Denmark that can be offered to return to Greenland.
- Naalakkersuisut ensures collection and maintenance of data and statistics relating to developments in living conditions for people with disabilities, including data and statistics on key areas of society such as education, employment and health.
- The Greenlandic Self-Government Authorities, in dialogue with Denmark, withdraws the territorial exclusion for Greenland, so that the Optional Protocol to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities enters into force for Greenland.

We also recommend that Greenland introduces a general ban on discrimination, including discrimination on the grounds of disability. However, this theme is not addressed in this report. See instead “Equal Treatment – Status in Greenland 2019”.

KAPITALI 1

IMMIKKOORTUMI INERIARTORNEQ

Kalaallit Nunaanni innarluutillit pillugit isumaqatigiissutip piviusunngortinnissaanut tunngatillugu unammilligassat annertupput assigiinngiaartuullutillu. Tamassumunnga ilaatigut pissutaavoq Kalaallit Nunaanni nunap pissusaa attaveqaatinilu pissutsit inunnut innarluutilinnut immikkut unammilligassaqartitsipput. Tamassumani ilaatigut paasissutissiisarnermi teknologimut assartuisarnermullu tunngatillugu tikinneqarsinnaanerup isiginiarneqarnissaa immikkut pingaaruteqarpoq. Tamassumunnga aamma pisortat ingerlatsineranni aaqqissuussaarnermi unammilligassat pissutaapput.

Immikkoortumi ukiuni kingullerni ilaatigut imatut pisoqarnikuuvoq:

- Nuna Tamakkerlugu Peqatigiiffik Autisme, Kalaallit Nunaanni Immikkoortortaqaarfik, martsimi 2017-imi Kalaallit Nunaanni autisme pillugu siullermeerluni ataatsimeersuartitsivoq.¹ Ataatsimeersuarneq Kalaallit Nunaanni innarluutillit pillugit soqutigisaqartut assigiinngitsut peqataaffigisaannik Nuummi ingerlanneqarpoq. Ataatsimeersuarnermi sammisat ilaatigut tassaapput pissaanermik atuisarneq aamma inunnut autismeqartunut tunngasunik sammisaqartitsisarnermi suliniutit.
- Innarluutillit illersuisoqarfiannik pilersitineq pillugu inatsit Inatsisartut maajimi 2017-imi akueraat.² Innarluutillit illersuisoqarfiata inuit innarluutillit pisinnaatitaaffii sammissavai

siuarsarlugillu. Innarluutillit illersuisuat politikkikkut sumulluunniit atassuteqanngilaq pissutsillu illersuisup suliaqarfianut tunngasut pillugit killilersorneqarani oqaaseqarsinnaatitaalluni. Kalaallit Nunaanni innarluutillit illersuisuat siulleg, Christina Johnsen, novembarimi 2017-imi atorfinippoq.

- Kalaallit Nunanni Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Siunnersuisoqatigiit inuit pisinnaatitaaffiinik ilisimasaqarnerup siammarnissaa siunertaralugu Sisimiuni ulloq 29. oktobari 2017 innuttaasunik ataatsimiititsipput. Aaqqissuinerneq ilaatigut ilaapput innarluutillit pillugit isumaqatigiissummik saqqummiineq tamassumalu kingorna Kalaallit Nunaanni innarluutillit pisinnaatitaaffii oqallisigineqarlutik.
- Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinermut Naalakkersuisoqarfik innuttaasut, tassa pinngaartumik inuit innarluutillit kattuffiisa ataasiakkaat taakkulu immikkortortaqaarfiisa innarluutillit pillugit isumaqatigiissutip Kalaallit Nunaanni piviusunngortinneqarnerata nakkutigineqarneranik suliaqarnermut qanoq ilaatinneqarsinnaanersut pillugu Kalaallit Nunaanni Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Siunnersuisoqatigiinnut aamma Inuit Pisinnaatitaaffiinnut Instituttimut suleqatigiinnissamik isumaqatigiissuteqarpoq.³ Ukiuni 2018-imit 2020-mut ataatsimut ingerlatassat arlallit isumaqatigiissummi aalajangersarneqarput, tassunga ilanngullugu innarluutillit kattuffiinik taakkulu immikkoortortaqaarfiinik

ukiumut pingasoriarluni oqaloqatigiilluni ataatsimiittarnissat. Oqaloqatigiilluni ataatsimiinnerit siulliit pingasut novembarimi 2018-imi ingerlanneqarput. Ataatsimiinnerit marluk Nuummi ingerlanneqarput ataaserlu Sisimiuni ingerlanneqarluni.⁴ Ataatsimiinnerni peqataasut ilaatigut qinnuivigineqarput Kalaallit Nunaani innarluutillit pillugit suliaqarfimmi unammilligassatut annertunerpaatut suut isiginaat isummersoqqullugit. Tamassuma saniatigut peqataasut aperineqarput innarluutillit pillugit isumaqatigiissutip piviusunngortinnerata nakkutigineqarneranik suliaqarnermi siunissami qanoq peqataatinneqarusunnertut. 2019-imi upernaakkut oqaloqatigiilluni ataatsimiinnerit allat marluk Aasianni Narsarsuarmilu ingerlanneqassapput.

- Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalackersuisoqarfiup inunnut innarluutilinnut tapersiisarneq pillugu Inatsisartut inatsisissaattut siunnersuut oktobari 2018-imi tusarniutigaa.⁵ Inatsisissatut siunnersuut, Inatsisartut upernaq 2019-imi suliassat, innarluutilinnik sullissinnermit inatsisitigut sinnaakkutinik annertuumik nutarteriffiuvoq aammalu kommunit Naalackersuisullu inunnut innarluutilinnut tapersiinissaannut periarfissanik nutaannik imaqarluni. Innarluutillit pillugit isumaqatigiissummi tunngaviit tamanut tunngasut innarluutillillu pillugit taaguut inuiaqatigiinnut tunngassuteqartoq inatsisissatut siunnersuummi aallaavigineqarput. Innarluutilinnik sullissinnermi suliassanik suliarinnittartut inatsisitigullu innarlitsaaliugaanerup pitsangorsaavigineqarnissaat kiisalu inuit innarluutillit inuiaqatigiinni peqataasarnissaannut peqataatinneqarnissaannullu periarfissaasa pitsanngorsarnissaat inatsimmik

nutarterinermi qulliunerusumik isigalugu siunertaapput.⁶

- Kalaallit Nunaanni innarluutillit kattuffiisa kattuffik kateriffiat siulleq ulloq 9. novembari 2018 pilersinneqarpoq.⁷ Kattuffiit kateriffiat uku NIIK – Nunatsinni Inuit Innarluutillit Kattuffiat, nuna tamakkerlugu kattuffiit katillugit tallimaasunit maannamut sisamat ilaasortaaffigisaat, tassaasut Inooqat, Ineriartornermikkut akornutilinnut angajoqqaat peqatigiiffiat, Nuna Tamakkerlugu Peqatigiiffik Autisme – Kalaallit Nunaanni Immikkoortortaqaarfik, KTK, Tusilartut peqatigiiffiat aamma ISI – Tapiitsut isigiarsuttullu peqatigiiffiat.
- Tilioq, Innarluutillit Illersuisoqarfiat, Taserallimmi, Sisimiuni kulturikkut illorsuarmi, ulloq 11. novembari 2018 ataatsimeersuartitsivoq. Kalaallit Nunaanni innarluutilinnik sullissinnermut soqutigisaqartut katersornissaat aamma innarluutillit pillugit isumaqatigiissutip Kalaallit Nunaanni piviusunngortinnera qanoq ingerlanerata killiffissioinnissaa ataatsimeersuarnermi siunertaapput. Ataatsimeersuarnermut pilersaarut ilisimasaqalernissamik, misilittakkanik paarlaasseqatigiinnissamik suleqatigiikkuutaarlunilu oqallinnissamik imaqarpoq.

KAPITALI 2

NUNANI TAMANI SINAAKKUTIT

2.1. INNARLUUTILLIT PILLUGIT FN-IMI ISUMAQATIGIISSUT

Inuit Innarluutillit Pisinnaatitaaffii pillugit FN-imi Isumaqatigiissut (innarluutillit pillugit isumaqatigiissut) 2006-imeersoq tassaavoq inuit innarluutillit kisiisa pillugit nunat tamat akornanni isumaqatigiissut inatsisitigut pituttuutaasoq siulleq. Innarluutillit pillugit isumaqatigiissummi siunertaavoq inuit innarluutillit allat naligalugit inuit pisinnaatitaaffiinik tunngaviumillu kiffaangissuseqarsinnaatitaanermik tamakiisumik iluaquteqarnissaasa siuarsarnissaa, illersorneqarnissaa qulakkeerneqarnissaalu.

Siunertap taassuma piviusunnagortinneqarnissaanut innarluutilinnik taaguutip isumaqatigiissummi tunngavigineqarnera qitiulluinnarpoq – taaneqartartoq inunnik innarluutilinnut taaguut inuiaqatigiinnut tunngassuteqartoq. Taaguummi piginnaasat annikillinerisa inuiaqatigiinnilu aporfissat atuunnerisa kingunerattut allaaserineqarpoq.⁹ Isumaqatigiissumi innarluutillinnut taaguut nappaatilerinermi taaguummit allaaneruvoq. Nappaatilerinermi taaguut piginnaasat annikillinerat taamaallat tassaavoq inuup innarluuteqartup inuiaqatigiinni peqataasinnaangiinneranut pissutaasoq. Innarluutillinnut taaguummi inuiaqatigiinnut tunngassuteqartumi sammineqarneq taamaattumik inummiit inuiaqatigiit aaqqiissuunneqarnerannut nuunneqarpoq. Taamaalilluni innarluutillit pillugit isumaqatigiissummi naatsorsuutigineqarpoq

aaqqiissuussinernik ingerlatitsiinnarneq pilersitsinerlu pinnagit aporfissat inuiaqatigiinnit pilersinneqartut atorunaarsinneqarnissaanut ineriartortitsineq, tassani inuit innarluutillit inuiaqatigiinni aporfissaqarneq pissutigalugu immikkoortuni tamakkiisumik peqataasinnaanatik. Taamaammat aporfissat tamakku atorunnaarsinneqarnissaannik naalagaaffiit ersarissumik pisussaaffii isumaqatigiissumi allaqqapput. Tamanna assersuutigalugu kinguneqarpoq, inuit innarluutillit pisariaqartumik naleqqusnaanikkut tapersiinnikkullu suliffimmi peqataatsiviusumi tikiqqarsinnaasumilu suliffeqarsinnaappata siusinaartumik soraarnerussutisiaqartinneqalissanngitsut.

Taaguutip ineriartortuarnera aammalu annikitsumik annertumillu innarluuteqarnerit naligiinngitsumik periarfissanik kinguneqarsinnaanerit nassuerutigalugit taaguutip innarluuteqarneq isumaqatigiissummi siamasissumik allaaserinissaa toqqarneqarpoq.⁹

Naalagaaffiit innarluutillit pillugit isumaqatigiissummi inuit innarluutillit immikkoortuni tamani assigiimmik periarfissaqarnissaasa siuarsarnissaanik pisussaaffilerneqarput, tassunga ilanngullugit ilinniagaqarneq, peqqissuseq, suliffeqarneq politikkikkullu aalajangeeqataasarneq.¹⁰

2.2. INNARLUUTILLIT PILLUGIT ISUMAQATIGIISSUT AAMMA FN-IMI NUNARSUARMI ANGUIAKKAT

Inuit innarluutillit nungusaataanngitsumik ineriartorneq pillugu FN-imi nunarsuarmi anguniakkani allatuulli ilaapput.¹¹

'Kikkulluunniit sumiginnarneqannginnissaat' ('leave no one behind') pillugu nunarsuarmi anguniakkani siunertaq inunnut innarluutilinnut pingaaruteqarpoq. Siunertaq tassaavoq immikkoortitsinnginnissaq assigiimmillu pinninnissaq pillugit inuit pisinnaatitaffiini tunngavinnik isummersorneq.

Nunarsuarmi anguniakkani aamma inuit innarluutillit arlalinni toqqaannartumik taaneqarput, tassunga ilanngullugit pitsaassusillimmik ilinniagaqarneq anguniakkap 4-p, naammaginnartumik suliffeqarnissaq pillugu anguniakkap 8-p, annikinnerusumik naligiinngittoqarnissaa pillugu anguniakkap 10-p aamma illoqarfiit sumiiffinnilu inuiaqatigiit imminnut nappassinnaasut pillugit anguniakkap 11-p ataanni.

Assersuutigalugu anguniakkat immikkoortuanni 11.2-mi allaqqavoq:

Anguniakkat immikkoortuat 11.2: "Assartueriaatsinik isumannaatsunik, tikinneqarsinnaasunik imminullu nappassinnaasunik inuit

tamarmik 2030 tikitsinnagu atuisinnaalissapput – aki akilerneqarsinnaasoq atorlugu.

Aamma aqqusinerni isumaallisaaneq pitsanngorsassavarput, pingaartumik kikkunnik tamanik assartuutit annertusarnerisigut, inuit ataatsimoortut navianartumiittut, arnat meeqqallu, inuit innarluutillit utoqqaallu immikkut isiginiarlugit."

Anguniakkat immikkoortuanni 11.2-mi siunertaq Kalaallit Nunaanni tikinneqarsinnaaneq pillugu ajornartorsiummut toqqaannartumik pingaaruteqarpoq (takuuk tikinneqarsinnaaneq pillugu immikkoortoq 5), aammalu innarluutillit pillugit isumaqatigiissummi artikelinik arlalinnik takutitsilluni, ilaatigut tikinneqarsinnaaneq pillugu artikeli 9 aamma nammineerluni ingerlarsinnaaneq pillugu artikeli 20.

Innarluutillit pillugit FN-imi isumaqatigiissutip aamma nunarsuarmi anguniakkat imminnut pitsaasumik sunneeqatigiinnerisa paasinerisigut nunarsuarmi anguniakkat illuatungaagut inuit innarluutillit pisinnaatitaaffiisa piviusunngortinnissaannut tapersiisinnaapput. Illuatungaagut inuit pisinnaatitaaffii nunarsuarmi anguniakkanik nangitseqqiinermut sinaakkusiisinnaapput, taamaalilluni inuit innarluutillit 'sumiginnarneqassanatik'. Immikkoortoq tassunga atatillugu immikkut pingaaruteqartoq tassaavoq paasissutissat naatsorsueqqissaanerillu. FN-imi nunarsuarmi anguniakkani aamma innarluutillit pillugit isumaqatigiissummi artikeli 31-mi naatsorsueqqissaanerimi paasissutissanik qaffasissumik pitsaassusillinnik katersuisarnerup pingaaruteqarnera pingaartinneqarpoq. Ilaatigut tassaniippoq paasissutissat katersorneqartut innuttaasunit pissarsiarineqarsinnaanerit immikkoortiternissaallu. Taamaaliornikkut inuit innarluutillit pisinnaatitaaffiisa piviusunngortinnerannut tunngatillugu unammilligassat siuariartornerlu paasineqarsinnaapput. Taamaammat takussutissat nunarsuarmi anguniakkat siuariartornerisa ineriartornerat pillugu nalunaarusiani atorineqartartut innarluutillit pillugit isumaqatigiissutip piviusunngortinneranut – illuatungaanullu – killiffissiuinermi atorineqarsinnaapput.¹² Assersuutigalugu nunarsuarmi anguniakkanut 11.2-mut pisortatigoortumik takussutissat tassaapput: "Inuttaasut kikkunnik tamanik assartuutit ajornanngitsumik atuisinnaasut amerlassusaat, siuaassutsinut, ukioqassutsinut inunnullu innarluutilinnut agguarlugit."

2.3. FN-IMI ISUMAQATIGIISSUTIT ALLAT INUILLU INNARLUUTILLIT

Inuit pisinnaatitaaffii pillugit FN-imi isumaqatigiissutit allat aamma inunnut innarluutilinnut atuupput. Taamaammat FN-imi komitet arlallit inunnut innarluutilinnut tunngatillugu isumaqatigiissutit aalajangersimasut qanoq paasineqarnissaat pillugu oqaaseqaatinik tamanut tunngasunik taaneqartartunik ("General comments") akuersinikuupput. Assersuutigalugu tassani pineqarput Arnat pillugit FN-imi komite, Aningaasaqarnikkut, Inuttut Atukkatigut Kulturikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit FN-imi Komite aamma Meeqqat pillugit FN-imi Komite.¹³

KAPITALI 3

NUNAMI NAMMINERMI SINAAKKUTIT

3.1. INNARLUUTILLIT PILLUGIT FN-IMI ISUMAQATIGIISSUTIP KALAALLIT NUNAANNI PIVIUSUNNGORTINNEQARNERA

Innarluutillit pillugit isumaqatigiissut Danmarkip julimi 2009-imi atortussanngortippaa. Kukkunikut territoriatut atuutsitsiffigineqannginnermik taaneqartartoq Kalaallit Nunaannut ilanngunneqanngilaq. Isumaqatigiissut taamaammat Kalaallit Nunaannut ingerlaannartumik atuutilerpoq, naak Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat nunat assigiinngitsut akornganni isumaqatigiissutsinut tunngasunut aalajangiinermi ilanngunneqartussaagaluarlutik pisarneq malillugu. Innarluutillit pillugit isumaqatigiissutip piviusunngortinneqarnissaanik Naalakkersuisut sulissuteqarnissaannik Inatsisartut 2012-imi peqqaat.¹⁴

Kalaallit Nunaat oktobarimi 2014 Danmarkip naalagaaffiata innarluutillit pillugit isumaqatigiissummik piviusunngortitsineranik FN-imi Innarluutillit pillugit Komiteata misissuinerani Danmarkip aallartitaannut ilaavoq. Komite ataatsimut isigalugu inassuteqaateqarpoq Kalaallit Nunaata isumaqatigiissutip piviusunngortinneqarnissaanut innarluutillit pillugit politikimi iliuusissatut pilersaarut akuersissutigissagaa. Komitep aamma inassuteqaatigaa isumaqatigiissut Kalaallit Nunaanni inatsisinut ilanngunneqassasoq, imatut paasillugu Kalaallit Nunaanni inatsisinut toqqaannartumik ilanngunneqassasoq. Komitep aamma Naalakkersuisut qinnuigaat Kalaallit Nunaanni innarluutillit

kattuffii sulinerminni tapersersoqqullugit. Tamassumani kattuffiit isumaqatigiissutip piviusunngortinneqarnerani sunniutilimmik peqataanissaat qulakkeerneqassaaq. Innarluutillit pillugit komitep aamma inassuteqaatigaa Kalaallit Nunaat immikkoortitsinnginnissaq pillugu inatsimmik annertuumik akuersissuteqassasoq. Inatsit suliassaqrarfiit akimorlugit atuutissaaq suliffeqarfinnilu taakkulu avataanni atuutissalluni. Inatsimmittaaq nassuiarneqassaaq, naleqquttumik tulluussaansamik itigartitsineq innarluuteqarneq pillugu immikkoortitaanertut isigineqarsinnaasoq. Komitep naggasiullugu inassuteqaatigaa inunnet innarluutilinnut nakuusertarnerit naalliutsitsisarnerillu politiinut nalunaarutigineqartarnissaat paasiniarneqartarnissaallu, pinerluffigineqartunut tapersiisoqartarnissaa Kalaallit Nunaata qulakkiissagaa, tassunga ilanngullugit toqqaannartumik saaffiginnittarfiliornikkut, qimarngueqarnikkut maalaaruteqarsinnaanermillu periarfissiinikkut. Inunnet innarluutilinnut nakuusertarnermik naalliutsitsisarnermillu akiuineq komite malillugu peqqinnissaqarfimmi, atuarfinni, politiini eqqartuussivinnilu sulisut ilinniartinneqarneranni sammisaasassaaq.¹⁵

Naalagaaffik isumaqatigiissut malillugu innarluutillit pillugit isumaqatigiissutip Kalaallit Nunaanni piviusunngortinneqarnerata siuarsarnissaanik, illersorneqarnissaanik nakkutiginnissaanillu suliaqartussamik sumulluunniit attuumassuteqanngitsumik suliaqarfissamik ataatsimik arlalinnilluunniit toqqaassaaq. Naalakkersuisut oktobarimi 2015

nalunaaruteqarput Kalaallit Nunaanni Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Siunnersuisoqatigiit aamma Inuit Pisinnaatitaaffiit Institutti ataatsimoorlutik suliassaq tamanna sularissagaat.¹⁶ Naalackersuisut peqatigitillugu nalunaarutigaat Kalaallit Nunaanni Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Siunnersuisoqatigiit, Inuit Pisinnaatitaaffiit Institutti aamma Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalackersuisoqarfik suleqatigiillutik innarluutillit pillugit isumaqatigiissutip Kalaallit Nunaanni piviusungortinneqarneranut nakkutiginninnermik suliagarnermi inuit innarluutillit kattuffiillu taakkununga sinniisaasut peqataatinneqarnissaat isumagissagaat.

3.2. IKIORSIISARNEQ PILLUGU INATSISIT

Annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaanni nr. 7, 3. november 1994-imeersumi aalajangersarneqarpoq inuit eqqarsartaatsimikkut timimikkulluunniit innarluutillit ”sapiingisamik nalinginnaasumik inooqataasinnaanerminnut qulakkeerunneqassapput”.¹⁷ Aamma Inatsisartut peqqussutaanni allaqqavoq, pisortat illuutaat atortorissaarutaallu tamarmik sapiingisamik imatut aaqquissuunneqassasut, inuit innarluutillit isersinnaanissaat taakkuninngalu atuisinnaanissaat qulakkeerneqarluni.¹⁸

Peqqussut malillugu siunnersuisarnikkut, ilitersuisarnikkut tapersiisarnikkullu, sungiusaqqinnikkut, paaqqinnittarfinnut inissiisarnikkut ikiorsiisoqarsinnaasoq kiisalu innarluutilinnut ataasiakkaanut atatillugu annertuumik aningaasartuuteqarnerunermi aningaasatigut ikiorsiisoqarsinnaasoq.¹⁹

Inatsisartut peqqussutaat kingullermik 2010-mi allanngortinneqarpoq, tassani innarluutilinnik isumaginninneq kommunit

akisussaaffigilerlugu.²⁰ Ullumikkut imaappoq sunik ikiorsiisoqarsinnaaneramik kommunalbestyrelsi aalajangiisartuulluni. 2010-imi allannguinnikkut aamma aalajangersarneqarpoq Naalackersuisut kommunalbestyrelsip qinnuteqareerneratigut siuliani taaneqartut saniatigut ikiorsiissutinik allanik pilersitsisoqarsinnaasoq, tassunga ilanngullugit misileraanermik aaqquissuussinerit aamma inunnut annertuumik innarluuteqartunut isumaginninnermi perorsaanermi immikkut neqeroorutit.²¹

Kommuneqarfik Sermersuumi innarluutillit pillugit siunnersuisoqatigiinnik pilersitsisoqarnikuuvoq, taassumalu suliassaraa kommunimi innarluutillit pillugit politikkimi suliniutinut ineriartormullu tunngatillugu kommunalbestyrelsimut siunnersuisarnissaq. Innarluutillit pillugit siunnersuisoqatigiit kommunip innuttaasullu innarluutillit akornanni aamma attaveqaataapput. Kommunini allani piffissat ilaanni aamma innarluutillit pillugit siunnersuisoqatigeeqartarnikuuvoq. Innarluutillit pillugit siunnersuisoqatigiit qanoq ingerlalluartiginikuunerat assigiinngitsorujussuuvoq, aammalu kommunit innarluutillillu kattuffiisa innarluutillit pillugit siunnersuisoqatigiinnut ilaasortassarsiortarneq unammilligassaqarfiusoq misigisarnikuuaat.²²

Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivik, Pissassarfik, Sisimiuni ulloq 19. februari 2018 ammarneqartoq, Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalackersuisoqarfiup ataani pilersinneqarpoq.²³ Siunnersuisarfik innuttaasunut innarluuteqartunut, meeqqanut inersimasunullu, siunnersuisarnermik, ilitersuisarnermik sungiusarnermillu neqerooruteqartarpoq kiisalu ilaqaatasunut innarluutilinnillu sullissinnermi sulisunut siunnersuisarnermik ilitersuisarnermillu neqerooruteqartarluni.²⁴

KAPITALI 4

ILINNIARTITAANEQ

4.1. INUIT PISINNAATITAAFFIINIK ILLERSUINEQ: IMMIKKOORTITSINNGINNISSAMIK NALEQQUTUMILLU NALEQQUSSAANISSAMIK PISUSSAAFFEQARNEQ

Inuit innarluutillit ilinniagaqarsinnaanerit
Innarluutillit pillugit FN-imi
Isumaqaatigiisummi artikeli 24-mi
illersorneqarpoq, aalajangersarneqarlunilu
pisinnaatitaaffik taanna immikkoortitsinani
naligiimmillu periarfissiinermik
tunngaveqarluni piviusunngortinneqassasoq.
Anguniagaq taanna qaffasissutsini tamani
ilinniartitaanermi peqataatsitsilluni
anguneqassaaq, tassani ilaatigut inuit tamarmik
inuttut tamakiisumik ineriartornissaat inuillu
innarluutillit allat naligalugit inuiaqatigiinni
sunniuteqartumik peqataanissaat siunertaavoq.
Taaguut 'ilinniartitaaneq' aalajangersagaq
meeqqat atuarfianni kisimi atuutinngitsoq
ilinniartitaanermi qaffasissutsini tamani
atuuttoq erseqqissarniarlugu atorneqarpoq.

Immikkoortinneqarnani
ilinniagaqarsinnaatitaaneq isumaqarpoq,
inuit innarluutillit innarluuteqarnertik
pissutigalugu ilinniartitaanerup
nalinginnaasup avataaniitinneqassanngitsut.²⁵
Ilinniartitaanermi neqeroorutini
nalinginnaasuni ilinniartinneqarsinnaatitaaneq
taanna, ilinniartitaanermi neqeroorutit
immikkut ittut akerlianik, pinngitsoorani
malinneqartussaangilaq taamaammallu
saniqqunneqarsinnaalluni.²⁶ Pisinnaatitaaffilli
kinguneqarpoq immikkut neqeroorumi
ilinniartup piumassuserinngisaanik

inissinneqarneq akuliunnerusooq
kinaassusersiornerunngitsutut
naligiisitsinertullu
uppersarneqarsinnaasariaqartoq.
Innarluutillit pillugit isumaqaatigiisummi
aamma aalajangersarneqarpoq
meeqqat innarluutillit meeqqat
atuarfianni ilinniartinneqarsinnaatitaasut,
najugaqarfimminnilu atuarfinni
akullerni meeqqat allat naligalugit
ilinniartinneqarsinnaatitaasut.²⁷

Ilinniartitaanermi peqataatsiviusumi
ilimagineqarpoq inuit innarluutillit ilinniarnertik
naammassisinnaajumallugu ilinniartitaanermi
nalinginnaasumi pisariaqartumik
tapersorneqassasut aammalu innarluutip
kingunerisinnaasaanik ataasiakkaat immikkut
pisariaqartitaat aallaavigalugit naleqquttumik
naleqqussaasoqassasoq.²⁸

Taagut 'naleqquttumik naleqqussaaneq'
isumaqaatigiisummi artikeli 2-mi
nassuiaaserneqarpoq tassaasoq
'naleqqussaaneq aaqqiinerillu pisariaqartut
naleqquttullu, inuit innarluutillit allat naligalugit
inuttut pisinnaatitaaffinnik tunngaviusumillu
kiffaangissuseqarsinnaatitaanernik
tamanik iluaquteqarsinnaanissaat
ingerlatsisinnaanissaallu qulakkeerniarlugit
naleqqutinngitsumik pisariaqanngitsumillu
artukkiinermik kinguneqanngitsut".
Naleqquttumik naleqqussaaneq taamaalluni
inummut innarluuteqarnera pissutigalugu
inunnut allanut sanilliullugu ajornerusumik
inissimasumut naleqqussaaneq
inatsisit tunngavigalugit pisussaaffiuvoq.

Naleqqussaasussaatitaanermi pineqarpoq pisumi aalajangersimasumi inuit ataasiakkaat aalajangersimasumik aaqqiivigineqarnissamik pisariaqartitaannut tunngasunik ataasiakkaanik naleqqussaaneq. Taamaalilluni naleqquttumik naleqqussaaneq inuit innarluutillit naligiimmik periarfissaqarnissaat qulakkeerniarlugu tamanut tunngasunik suliniutinit allaaneruvoq.

Assigiinngisitsinissamik inerteqquteqarneq pillugu isumaqatigiisummi artikeli 5-ip kinguneranik naleqquttumik naleqqussaanaissaq pillugu artikelimut 2-mut sanilliullugu, pisussaaffimmik eqqortitsinnginneq innarluuteqarneq pissutigalugu assigiinngisitsineruvoq. Ilinniartitaaneq pillugu artekili 24-mi naleqquttumik naleqqussaasussaatitaanerup erseqqissarnera allatut oqaatigalugu erseqqissaaneruvoq, naalagaaffik ilinniartitaanermi innarluuteqarneq pissutigalugu assigiinngisineqarnissamut sunniutilimmik illersuinissamut qulakkeerinnettussaataavoq.

Imminut nappassinnaasumik FN-imi Nunarsuarmi Anguniakkani anguniakkat immikkoortuanni 4.5-imi aalajangersarneqarpoq, inuit navianartumiinnerpaajusut, tassunga ilanngullugit inuit innarluutillit, qaffasissutsini tamani ilinniagaqarnissaat inuussutissarsiutinullu ilinniartinneqarnissaat 2030 nallertinnagu qulakkeerneqassasoq. Aammattaaq nunarsuarmi anguniakkani anguniakkat immikkoortuat 4.a atorlugu ilinniarfiit sanaartorneqarnissaat qaffassarnissaallu isiginiarneqassaaq, taamaalilluni meeqqamut pitsaanerusussat, innarluutaa suaassusialu isiginiarneqassallutik sianigineqassallutik aammalu kikkut tamarmik isumannaatsumik, nakuuserfiunngitsumik, inissaqartitsiviusumik sunniutilimmillu ilinniarfissaqassallutik.

4.2. KALAALLIT NUNAANNI PISSUTSIT: ILINNIARTITSISUT IKIPPALLAAT ATUARTUNIK INNARLUUTILINNIK ATUARTITSINISSAMUT ILINNIAGAQARNIKUUPPUT

Atuarfeqarneq ilinniartitaanerlu inuit innarluutillit inuiaqatigiinni peqataanissaamut periarfissaqarnerannut pingaaruteqartorujussuupput, tassunga ilanngullugu suliffeqarnissaannut. Inuit innarluutillit appasinnerusumik ilinniagaqarnerat inuit innarluutillit suliffillit ikinnerunerannik kinguneqarpoq. Taamaammat inuit innarluutillit naleqqussakkamik ilinniarsinnaanerat ilinniartitaanermilu qaffasissutsini tamani ilinniarnissamut pisariaqartumik tapersorsorneqarnissaat pingaaruteqarput.

Kalaallit Nunaanni atuarfeqarfimmi illoqarfinni mikinerusuni nunaqarfinnilu atuarfiit mikisuupput, taakkunani ilinniartitsisut ikitsuararsuit akisussaasuullutik. Atuarfiit mikisut taakku meeqqanik innarluutilinnik innarluuteqanngitsunillu ilinniartitsinissamut piginnaasalinnik sulisussarsiortarneq ajornakusoortippaat. Ukiumi atuarfiusumi 2017-2018-imi nuna tamakkerlugu ilinniartitsisut ilinniarsimasut 246-t Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik malillugu amigaataapput.²⁹

Meeqqat atuarfiat pillugu inatsit malillugu atuartut piginnaasamikkut ajornartorsiuteqarnertik pissutigalugu nalinginnaasumik atuartitsinerup iluani immikkut ikiorserneqarnissaminnik pisariaqartitsinerat ikiorserneqarsinnaanngippat, immikkut atuartinneqassapput allatullu annertusisamik immikkut perorsaanikkut ikiorserneqassallutik.³⁰

Imaanngilarli nunaqarfinni illoqarfinnilu mikinerusuni atuarfiit meeqqanut innarluutilinnut immikkut suliniuteqarnissamik neqerooruteqarsinnaasut, tassunga ilanngullugit immikkut atuartitsinissamik immikkullu perorsaannermi ikiorsiinissamik. Atuarfiit meeqqanut innarluuteqartunut pisariaqartumik ikiorsiinnaanngippata, kommunalbestyrelsi kommunimi qitiusumi atuarfissamik neqerooruteqassaaq³¹ imaluunniit kommunimi allami atuarfiammi.³² Kommunalbestyrelsi tassunga peqatigitillugu skolehjemmeme atuartulluunniit inaanni atuarfimmu atasumi imaluunniit kostskolemi atuartunut innarluutilinnut immikkut aqqissuussami najugaqarnissamut meeqqanut taakkununga neqerooruteqassaaq.³³ Meeqqat innarluuteqarnertik pissutigalugu navianartumeereersut taamaalillutik illoqarfimmu allamut najugaqarfissaminnut atuarfissaminnullu nuunniarlutik angerlarsimaffimmik qimattariaqalerneratigut navianartumiinneruleriaannaapput. Taamatut pisoqarnerani ilaqtutanut, ikinngutinut nunaqqatinullu meeqqap nunagisaaniittunut qanimut atassuteqarnissaq ajornakusuulersinnaavoq.

Meeqqat atuarfianni unammilligassaq annertoq alla tassaavoq ilinniartitsisunik immikkut klassini immikkullu atuarfinni ilinniartitsinissamut immikkut ilisimasaqartunik atorfinitsitsiniarnerminnik ajornartorsiuteqarnerat.³⁴ Nalunaarusiaq "Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfiat – nalilersuineq 2015"³⁵ Danmarks Evalueringsinstitut-imit, EVA, suliarineqartumi takuneqarsinnaavoq immikkut atuartitsinissamut piginnaasat suut atuarfinni assigiinngitsuni pigineqartut assigiinngitsorujussuusut. Nalunaarusiami aamma ersippoq, ilinniartitsisutut ilinniarsimasut immikkut perorsaannermik ilinniaqqissimasut immikkut atuartitsinerup nalinginnaasup taamaallaat 2 procentia aamma Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfiini

immikkut atuartitsisarnermi annertusisami 9 procentia paarisaraat, massa ilinniartitsisutut ilinniarsimasut immikkut perorsaannermik ilinniaqqissimanngitsut annertusisamik immikkut perorsaannermi immikkut atuartitsinerup nalinginnaasup 81 procentia annertusisamillu immikkut atuartitsinerup 79 procentia ingerlattaraat. Kiisalu ilinniartitsisutut ilinniarsimanngitsut nalinginnaasumik immikkut atuartitsinerup 17 procentia kiisalu immikkut atuartitsisarnerup annertusisap 12 procentia ingerlattarpaat.³⁶

Ilinniartitaanermut Pileersaarut II-mi³⁷ 2017-imeersumi Naalackersuisut allapput, immikkut atuartitsinerup pitsanngorsaaffiginissaa atuarfimillu peqaatitsiviusumik iniariartortitsinissaq Kalaallit Nunaanni pisariaqartinneqartorujussuusut, meeqqat amerlavallaarujussuartut immikkut atuartinneqarnissamut innersuunneqartarmata taamaalillutillu ikinngutiminnik ataatsimoorfinnilu allani peqatiminnik peqateqarsinnaasaratik.

Ilinniartitsisutut ilinniarnermi ilinniarnermik aqqissuussinerup 2018-imeersup ilaatut immikkut perorsaaneq ilinniartitsisutut ilinniarnermi ilinniagassatut qinigassatut 1. augusti 2018 atorunnaarsinneqarpoq. Tamassuma kinguneraa, ilinniartitsisutut ilinniartut ataasiakkaat immikkut perorsaannermik immikkut ilisimasaqalerniarsinnaannginnerat.³⁸ Immikkut perorsaaneq tassunga taarsiullugu ilinniarnermi semesterit tallimassaanni arfinilissaannilu tamani pinngitsoorani ilinniagassatut atuutilersinneqarpoq.

Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalackersuisoqarfiup decembarimi 2017-imi ilisimatitsissutigaa, naalackersuisoqarfiup ukiumi atuarfiusumi 2017-imi immikkut immikkoortoq, GUX-S, ilinniarnertuunngorniarfiup ataani pilersikkaa,

taannalu inuit innarluutillit ilinniarniartut ilinniarnissaannik annertunerusumik periarfissiisoq. Immikkut immikkoortumi ilinniartut immikkut pisariaqartitsisut misilinneqartarput, tamannalu ilinniartitsisunit maligassiuisunillu ilinniartitseqqinnermik malitseqartinneqarpoq, ilinniarfiup taamaalilluni ilinniartut taakku immikkut ilinniarnissaat aqqissuussinnaavaa. Pilersaarutaavoq immikkut ilinniarnermik misileraalluni aqqissuussinerit 2021-p tungaanut ingerlanneqassasut.³⁹ Tamanna taamaallaat ilinniarnertuunngorniarnimmut atuuppoq. Tassa inuusuttunut ilinniarfinni allani, soorlu inuussutissarsiutinut ilinniarfinni, assinganik neqeroorteqartoqanngilaq.

Inassuteqaatigaarput, Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalackersuisoqarfik:

- Ilinniartitaanermi inatsisini aalajangersarneqartumik naleqquttumik naleqqussaasussaaitaanerup qulakkeerneqarnissaa suliniutigissagaa.

Inassuteqaatigaarput, Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalackersuisoqarfiup aamma Ilinniarfissuup – Ilinniartitsinermit Ilisimatusarfiup:

- Ilinniartitsisut tamarmik, tamassuma ataani meeqqat atuarfianni ilinniartitsisut, ilinniartunik assigiinngitsunik innarluutilinnik ilinniartitsinissamat piginnaasaqalernissaat anguniarlugu, ilinniartitsisunngorniat ilinniartitsisullu ilinniaqqittut ilinniartunik assigiinngitsunik innarluutilinnik, ilaatigut ilinniartitsinermit atortut naleqquttut atorlugit peqataatitsilluni ilinniartitsinermit ilinniartinneqartarnissaa qulakkiissagaa.

KAPITALI 5

TIKINNEQARSINNAANEQ

5.1. INUIT PISINNAATITAAFFIINIK ILLERSUINEQ: INNARLUUTILLIT PILLUGIT ISUMAQATIGIISUMMI PISINNAATITAAFFIK QITIUSOQ

Innarluutillit pillugit isumaqatigiisummi artikeli 9-mi naalagaaffiit inuit innarluutillit allat naligalugit, illoqarfinni nunaannarmilu, avatangiisimiissinnaanissaasa, assartuutitut ilaasinnaanissaannut periarfissaqarnissaasa, paasissutissinneqartarnissaasa attaveqaqateqartarnissaasalu pisortallu atortorissaarutaannik neqeroorutaannillu allanik atuisinnaanissaasa qulakkeerneqarnissaannut naleqquttunik aaqqiinissaannik pisussaaffilerneqarput. Naalagaaffiit tamassuma saniatigut ilaatigut pisortat atortorissaarutaasa neqeroorutaasalu tikinneqarsinnaanerit minnerpaamik pitsaassutsit piviusunnigortinneqarnerisa ineriartortinnissaannut, siamasissumik ilisimasaneqalernissaannut nakkutigineqarnissaannullu naleqquttunik aaqqiissuteqassapput. Naalagaaffiit ingerlatsisut akuusut tikinneqarsinnaanermut inuit innarluutillit ajornartorsiutaannik ilinniartinneqarnissaat aamma isumagissavaat.

Tikitsinnaanermik pisinnaatitaaffik innarluutillit pillugit isumaqatigiisummi pisinnaatitaaffiuvoq qitiusoq. Tassami tikinneqarsinnaaneq inuiaqatigiinnik peqataatitsisunik pilersitsinermit tunngaviusumik pisariaqarpoq, tassani inuit innarluutillit nammineerlutik inuusinnaallutik allallu naligalugit inuunermi pissutsini tamani tamakkiisumik peqataasinnaallutik. Tikitsinnaanerup artikeli 9 malillugu immikkut pisinnaatitaaffiunera erseqqissarneqarpoq

isumaqatigiisummilu tamani tunngaviusumik tunngaviulluni.⁴⁰ Isumaqatigiisummi pisinnaatitaaffinni arlalissuarni inuiaqatigiit tikinneqarsinnaanerit apeqqutaavoq. Inaarluutillit pillugit FN-imi komitip tikinneqarsinnaaneq pillugu innarluutillit pillugit isumaqatigiisummi artikeli 9 pillugu tamanut tunngasunik oqaaseqaat 2013-imi akueraa.⁴¹

Tikinneqarsinnaanermik pisussaaffeqarnek kingunekarpoq aporfiit inuit innarluutillit inuiaqatigiinni allat naligalugit peqaatitsinngitsut suujunnaarsinnissaat siunertarlugu inuiaqatigiinni aqqqissuussaanerit ilaasa allannigortinniartarlugit tamanut tunngasunik suliniuteqarnissamik pisussaaffiuvoq. Tikinneqarsinnaanermik pisussaaffeqarnek taamaalilluni naleqquttunik naleqqussaanissamik pisussaaffeqarnermit allaaneruvoq. Naleqquttunik naleqqussaneq pisuni aalajangersimasuni inuit ataasiakkaat aaqqiivigineqarnissamik pisariaqartitsinerannut tunngavoq.

Imminut nappassinnaasumik nunarsuarmi FN-imi anguniakkani anguniakkat immikkoortuattut 11.2-tut aalajangersarneqarpoq, assartueriaatsinik isumannaatsunik, tikinneqarsinnaasunik imminullu nappassinnaasunik inuit tamarmik 2030 tikitsinnagu atuisinnaalissasut – aki akilerneqarsinnaasoq atorlugu. Aamma aqqusinerni isumaallisaaneq pitsanngorsarneqassaaq, pingaartumik kikkunnik tamanik assartuutit annertusarnerisigut, inuit ataatsimoortut navianartumiittut, arnat meeqqallu,

inuit innarluutillit utoqqaallu immikkut isiginiarlugit. Anguniakkat immikkoortuanni 11.7-imi aalajangersarneqarpoq tamanit, atorneqarsinnaasunik sumiiffinnillu qorsunnik isumannaatsunik, peqataatitsiviusunik tikinneqarsinnaasunillu inuit tamarmik, pingaartumik arnat meeqqallu, utoqqaat inuillu innarluutillit 2030 tikitsinnagu atuisinaalissasut.

Tikinneqarsinnaanermut ajoqutaasut aporfiillu paasiniarsinnaajumallugit suujunnaarsinnaajumallugillu pingaaruteqarpoq sumiiffiit tikinneqarsinnaanerat unammillerfiusut pillugit paasissutissaqarnissaq ilisimasaqarnissarlu, tassunga ilanngullugu tikinneqarsinnaanermut malitassat qanoq qanorlu annertutigisumik malinneqarnissat sunniuteqartiginersullu.⁴²

5.2. KALAALLIT NUNAANNI PISSUTSIT: TIKINNEQARSINNAANERMUT MALITASSANIK ERSARISSUNIK PISARIAQARTITSINEQ

Takkulluni digitalikkullu tikinneqarsinnaaneq eqqarsaatigalugu Kalaallit Nunaanni annertuumik unammilligassaqarfiuvoq.

Kalaallit Nunaanni sanaartorneq pillugu inatsimmi illut tikinneqarsinnaanerat pillugu piomasagaatinik aalajangersagaqarpoq,⁴³ piomasagaatilli taamaallaat nutaamik sanaartornernut allannortiterinernullu atuupput sanaartukkanullu pioreersunut atuunnatik. Sanaartukkat piffissami sivisuumi piusinnaammata sannartukkat taamaallaat arriitsumik tikinneqarsinnaaleriartornerannik tamanna kinguneqarpoq. Aamma nunami pissutsit soorlu qaqqat, sermeq apullu sanaartorneq pillugu inatsimmi tikinneqarsinnaanermik piomasagaat eqqortikkuminaatsippaat.

Kalaallit Nunaanni nunap pissusaa silaannarlu aamma inuit ingerlasinnaanerannut immikkut unammilligassaqartitsippat. Pissutsit soorlu

aqquserngit maniitsut assersuutigalugu inunnut isiginiarnikkut ajornartorsiuteqartunut inunnullu pisunnissamik ajornartorsiuteqartunut, tassunga ilanngullugit issiavinnik assakaasulinnik atuisunut killiliisinnaapput. Inuit innarluutillit aamma timmisartumik assartuussinermi immakkullu assartuussinermi uninngaarfissat tikinneqarsinnaannginnerisa kinguneranik ungasissumut angalanissaq ajornartorsiutigisinnaavat.⁴⁴

Inuit innarluutillit paasissutissanik pissarsinissaat attaveqarsinnaanerallu qulakkeerniarlugu digitali atorlugu pissarsinnaaneq pingaaruteqarpoq. Pisortat nittartagaat mobilimilu applikationit taamaalillutik naleqqussartariaqarput, taamaalillutik atortup igalaasartaani atuarnissamut atortorissaarutit, programmit atuasartut atortorissaarutillu allat ajornanngitsumik atorneqarsinnaaniassammata. Kalaallit Nunaanni, nunap pissusaata attaveqaatillu inuit ingerlasinnaanerannut immikkut unammilligassaqarfiusumi, paasissutissat pingaaruteqartut pisortallu sullississutaasa digitalingorlugu pissarsiarineqarsinnaanerat kiisalu akit akilernerqarsinnaasut atorlugit internetimik ataatsimut isigalugu atuisinnaaneq pingaaruteqartorujussuupput.

Taamanikkut Kommuninut, Nunaqarfinnut, Isorliunerusunutt, Attaveqarnermut Ineqarnermullu Naalakkersuisoqarfiusup decembarimi 2017-imi paasissutissiissutigaa, illut pillugit malittarisassat nutarterneqartut, tassungalu atatillugu tikinneqarsinnaaneq pillugu malittarisassat erseqqissarneqartut. Aamma paasissutissiissutigineqarpoq sanaartornermi ingerlataqartunut tikinneqarsinnaaneq pillugu siusinnerusukkat pikkorissartitsisarnerit 2018-imi nangeqqinnissaat naalakkersuisoqarfiup isumaliutigigaa.⁴⁵

Inassuteqaatigaarput, Naalackersuisut:

- Illut tikinneqarsinnaanerit, assartuutit tamanit atorineqarsinnaasut pisortallu nittartagaasa atorineqarsinnaanerit pillugu malitassat ersarissut atuutilersissagaat.
- Inunnik sulianik ingerlatsisartunut sulianut attuumassuteqartunut illut tikinneqarsinnaanerit pillugu pinngitsoorani pikkorissarnissaat atuutilerseqqissagaat.

KAPITALI 6

NAMMINEERLUNI INUUNEQARSINNAATITAANEQ

6.1. INUIT PISINNAATITAAFFIINIK ILLERSUINEQ: NAMMINEQ AALAJANGIISINNAANEQ TOQQAGASSATULLU PERIARFISSAT

Nammineerluni inuusinnaatitaaneq, inuit innarluutillit toqqagassatut periarfissaqarlutik allatuulli inuiaqatigiinni inuusinnaatitaanerit innarluutillit pillugit isumaqatigiisummi artikeli 19-mi allaqqapput.

Pisinnaatitaaffiup taassuma piviusungortinissaa siunertaralugu, artikeli 19(a)-mi aalajangersarneqarpoq inuit innarluutillit namminneq najugasassaminnik, qanoq ittumik najugaqarnissaminnik toqqaanissaasa qulakkeerneqarnissaanik kiisalu sumi kikkullu allat naligalugit najugaqateqarnissamik periarfissaqarnissaannik qulakkeerininnissamut naalagaaffik pisussaaffeqartoq. Kalaallit Nunaat taamaalilluni inuit innarluutillit namminneq najugassaminnik toqqaasinnaanerit inuullu innarluutaa pineqartup sumi nugaqarnissaanut aalajangiisussaannnginneranut suliniuteqarnissamik pisussaaffeqarpoq.

Aamma innarluutillit pillugit isumaqatigiisummi artikeli 19(b)-mi allaqqavoq, inuiaqatigiinni peqataatitsilersumik inunnut ataasiakkaanut tapersiisoqassasoq. Tassani nammineq angertarsimaffimmi najugaqarnissamut tapersiinissaq kisimi pineqanngilaq, aammali inuit ataasiakkaat sumik innarluuteqarnerit aallaavigalugu pineqartut kissaatigisaattut inuusinnaanissaannik tapersiineq. Taperserneqarsinnaanerup aalajangersimasumillu qanoq ittumik

najugaqarnissap akornanni atassusiineq inuit ataasiakkaat taperserneqarsinnaatitaanerannut naapertuutinngilaq. Naalagaaffiup taamaalilluni inuit ataasiakkaat innarluutillit qanoq ikiorneqarnissamik pisariaqartitsinerat inissiamut qanorlu ittumik najugaqarnissamut aalajangiisuutissanngilaa.

Naggasiullugu isumaqatigiisummi 19(c)-mi allaqqavoq inuiaqatigiit tamanut tunngasunik neqeroorutaat atortorissaarutaalu peqataatitsinissaq qulakkeerniarlugu aamma nammineq namminersorlunilu inuusinnaaneq atuutitinniarlugu inunnit innarluutilinnit atorneqarsinnaassasut.

Innarluutillit pillugit artikeli 19-imi eqqarsaat tunngavisoq tassaavoq, avatangiisit tikinneqarsinnaanngitsut taperserneqannginnerlu pissutigalugit immikkoortitaanerup namminerlu inuunermik aqutsinnaajunnaanerup pinngitsoortinnissaat. Inuit Innarluutillit pillugit FN-imi Komite aamma arlaleriarluni oqaaseqaateqartarnikuvoq paaqqinnittarfittut ittumik ingerlatseriaaseqarneq artikeli 19-imut akerliusoq, naalagaaffiillu peqataasut paaqqinnittarfimmi najugaqarnermit allaanerusumik najugassamik neqerooruteqarnissamik pisussaaffeqartut. Isumaqatigiisummi taamaalilluni ilimagineqarpoq pisortani oqartussat inunnut innarluutilinnut najugassamik neqeroorutit sapinngasamik annertunerpaamik paaqqinnittarfiutikkunnaassagaat inuillu allat assigalugit najugassamik nammineq toqqaanissaq qulakkiisagaat.

6.2. KALAALLIT NUNAANNI PISSUTSIT: INNUTTAASUT DANMARKIMIT ANGERLARTINNISSAASA ISIGINIARNERA

Kalaallit Nunaanni inuit innarluutillit piffissap ingerlanerani sumi, qanoq kikkullu peqatigalugit najugarnissamik namminneq aalajangiisinaanermut periarfissaannut tunngatillugu annertuunik unammilligassaqartarnikuupput, sulilu taamaalluni. Inuit innarluutillit ikinngitsut inunnut innarluutilinnut inissianut paaqqinnittarfinnulluunniit inissinneqarnikuupput allatulluunniit Kalaallit Nunaanni angerlarsimaffigisimasaminnit ungasissumi najugaqarlutik. Inuit annertuumik innarluutillit 115-it Danmarkimi 31. decembari 2017 inissisimapput.⁴⁶ Tamanna ilaatigut pissuteqarpoq qaffasissumik immikkut ilisimasaqarfiusunik neqeroorutit amigaataanerat aamma nammattumik tapersiinissamik ajornartorsiuteqarneq, pingaartumik nunaqarfinni illoqarfinnilu minnerusuni.

Namminersorlutik Oqartussat inunnut annertuumik innarluutilinnut Kalaallit Nunaanni sumiiffinni assigiinngitsuni inissisimasunik qulinik ulloq unnuarlu paqqinnittarfiuteqarput.⁴⁷ Taakku ilaat ataatsimut paaqqinnittarfiupput, assersuutigalugu meeqqanik inuusuttunillu paaqqinnittarfiit inunnut immikkut pisariaqartitsisunut saniatigut immikkoortortallit. Soorlu immikkoortoq 4.2-mi qulaaniittumi oqaatigineqartoq meeqqat innarluutillit atuartut aamma atuarfini nerisaqarfiullutillu ineqarfiusuni inissinneqartarput. Taamatut atuarfimmu nerisaqarfiullunilu ineqarfiusumut inissiiinissamut piumasagaataavoq atuarnissaq sungiusarnissallu siunertaralugit angerlarsimaffiup avataani inissiisoqarnissaata meeqqamut annertuumik iluaqutaasutut isigineqarnissaa.⁴⁸

Kalaallit Nunaanni najugaqarfissatut periarfissat tamarmik atorpeqareeraangata,

tassunga ilanngullugu kommunimi allami, Naalakkersuisut akuersinerisigut Kalaallit Nunaata avataani inissiisoqarsinnaavoq. Inuit innarluutillit nunani allani inissinneqartut pingaarnertut aallaaviumsumik Danmarkimut inissinneqartarput. Innuttaasut innarluutillit Kalaallit Nunaata avataani inissinneqarnikut 2016-imi 103-upput.⁴⁹

Tamassumunnga ilanngunneqassaaq, inuit innarluutillit ilaqutariillu innarluutilinnik meeraqartut Danmarkimut nunanulluunniit allanut nuunnissaq toqqartaraat, tassa Kalaallit Nunaanni kommunimi angerlarsimaffigisaminni pisariaqartumik taperserneqartannginneq misigisaramikku.⁵⁰ Angerlarsimaffigisimasamit ilaqutarisinnaasaniillu ungasissumi najugaqarnissaq, nunami allami allatut kulturilimmi allatullu oqaaseqarfiusumi inuttut annertuumik kinguneqarsinnaavoq, inunnut Kalaallit Nunaata avataani inissinneqartunut inunnullu Kalaallit Nunaannit aallartariaqartunut.

Kalaallit Nunaanni kommunit Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalakkersuisoqarfimmit piumasagaatitalimmik⁵¹ innuttaasut innarluutillit Danmarkimi inissinneqarnikut angerlartissinnaavaat, tassani inissiineq Kalaallit Nunaanni kommunimit isumagineqarsimalluni. Angerlatitsinissamut ilaatigut piumasagaataavoq innuttaasup inissinneqarnikup Kalaallit Nunaannut uternissamik kissaateqarnera.

Kommunit ukiuni kingullerni innuttaasut innarluutillit Kalaallit Nunaata avataani inissinneqarnikut angerlartinnissaat isiginiarnikuuaat. Kommuneqarfik Sermersuup suliffeqarfik kukkunerisuisartoq avataaneersoq aqqutigalugu innuttaasut 18-it sinnerlugit ukiullit inissinneqarnikkut kikkut kommunip Danmarkimit angerlartissinnaanerai 2017-imi 2018-imilu kinaassusersiorani misissuivoq.⁵²

Inassuteqaatigaagut:

- Kommunit innuttaasui Danmarkimi inissinneqarnikut kikkut Danmarkimit angerlartinneqarsinnaanersut kommunit ataasiakkaat misissuissasut.
- Innuttaasunik inissinneqarnikkunik Danmarkimit angerlartitsinerup inunnik innarluutilinnik paaqqiinnittarfinniitsitseqqinnissamik kinguneqannginnissaa Naalakkersuisut kommunillu qulakkiissagaat.
- Najugaq isumaginninnerlu pillugu inatsit malillugu tapersiisarneq tamakkiisumik immikkoortinneqarnissaasa qulakkeerneqarnissaa Naalakkersuisut suliniutigissagaat.

KAPITALI 7

PAASISSUTISSAT NAATSORSUEQQISSAARINERLU

7.1. INUIT PISINNAATITAAFFIINIK ILLERSUINEQ: SAKKOQ PISARIAQARTOQ

Innarluutillit pillugit isumaqatigiissummi artikeli 31 paasissutissanik naleqquttunik katersuinissamik pisussaaffeqarmik imaqarpoq, tassunga ilanngullugit naatsorsueqqissaarinermi ilisimatusarnermilu paasissutissat. Naatsorsueqqissaarinerit paasissutissallu katersorneqartut Kalaallit Nunaani inuit innarluutillit atugaannik taamaalillunilu isumaqatigiisutitip atuutilersinnerani killiffimmik tamanik takunnissinnaanermut tapersiissapput. Taamatut tamanik takunnissinnaaneq inuit innarluutillit unammilligassaannik paasinninnissamut isumaqatigiisutillu eqqortinneqarnera qulakkeerniarlugu sumi suliniuteqartoqassanersoq paasisaqarnissamut pisariaqarput. Paasissutissanik katersuinissamik naatsorsueqqissaarinissamillu pisussaaffik allatut oqaatigalugu isumaqatigiisutitip atuutilersivinnissaanut sakkutut isigineqartariaqarpoq. Artikeli 31-mi aamma aalajangersarneqarpoq naatsorsueqqissaarinerit pineqartut siaruarnissaannik kiisalu inunnit innarluutilinnit allanillu pissarsiarineqarnissaannik pisussaaffeqartoqartoq.

7.2. KALAALLIT NUNAANNI PISSUTSIT: PAASISSUTISSAT NALUNAARSUISARNERULLU PITSAASSUSAAQ APPASISSOQ

Kalaallit Nunaanni inuit innarluutillit pillugit paasissutissat naatsorsueqqissaarinerillu annikitsuarsuupput, aammalu innarluutillit

pillugit paasissutissat nalunaarsuisarnerullu pitsaassusaannik annertuunik unammilligassaqarluni. Paasissutissat tunngaviusut pigineqartut taamaallaat tassaapput nalunaarsuiffinni paasissutissat, tassunga ilanngullugu kommunineernerusut, taamaalillunilu innarluutillit pillugit misissuineq tunngavigalugu paasissutissaqanngilaq. Allaffissornermi atugassanik nalunaarsuiffinni pisortat paasissutissanik katersuigaangata misissuineq tunngavigalugu paasissutissat immersugassat assigiiat tunngavigineqarajuttarput, siunertaasarlunilu pissutsit aalajangersimasut siaruarsimanerat pillugu ilisimasaqalernissaq.

Annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 19, 16. decemberi 2010-meersoq, § 64, naapertorlugu qanoq ukioqarnermik, arnaanermik angutaanermilluunniit, sumi najugaqarnermik, qanga ilanngunneqarsimanermik, ikiorsiissutitip atuilernermik, qanga akuersissuteqarsimanermik aamma akuersissutitip atuuffiata sivisussusianik suliaqarnissamut paasissutissallu taakku Naalackersuisunut nassiunnissaannik kommunit ataasiakkaat pisussaaffeqarput. Artaleriarlunili takutineqarneqarkuuvoq innarluutillit pillugit nalunaarsuinissamut paasissutissanillu nalunaaruteqarnissamut pisussaaffik kommunit tamakkiisumik eqqortinneq ajoraat. Tassunga ilanngunneqassaaq kommunit nalunaarsuisarneri aaqqissuusaaaneq ajortut,

naatsorsueriaatsillu kommunit akornanni assigiinngiiaartut, taammaamat kommunini paasissutissat ataatsimut nalunaarsornissaat ajornakusoorpoq.⁵³

Isumaginninermut Inatsisinillu Atuutsitsinermut Naalackersuisoqarfiup kommuninit paasissutissanik katersuinissaq akisussaaffigaa. Naalackersuisoqarfik paasissutissat taakku tunngavigalugit inuit innarluutillit pillugit naatsorseqqissaarinermi ataatsimut naatsorsuisarpoq.⁵⁴ Naatsorsuinerit taakku maannamut tassaanerupput innuttaasut innarluutaannut suussusiliinermut tapersiissutinullu tunngatillugu agguarneri. Innarluutillit pillugit qitiusumi naatsorsueqqissaarinermi naatsorsuinerni taamaalillutik assersuutigalugu ilaanngillat peqqinnissaqarfik, ilinniartitaaneq aamma tigumminninneq allatullu pissaanermik atuineq inuit innarluutillit pisinnaatitaaffii eqqarsaatigalugit aamma pingaaruteqartut pillugit paasissutissat

Kalaallit Nunaanni innarluutillit pillugit paasissutissanik ilisimasanillu katersuisarneq eqqarsaatigalugu Naalackersuisut kommunillu saniatigut aamma allanik arlalinnik ingerlatsisoqarpoq. Ilaatigut tassaapput Naatsorsueqqissaartarfik, Tilioq (Innarluutillit Illersuisoqarfiat), Pissassarfik (Innarluutilinnik Nuna Tamakkerlugu Sullissivik Sisimiuniittoq) aamma Kalaallit Nunaanni innarluutillit kattuffii.

Inassuteqaatigaarput Naalackersuisut:

- Inuit innarluutillit inuunerminni atugaasa ineriartornerat pillugu paasissutissanik naatsorsueqqissaarinernillu pissarsisarnissaq nutarterisarnissarlu qulakkiissagaat, tassungu ilanngullugit inuiaqatigiinni immikkoortuni pingaaruteqartuni, assersuutigalugu ilinniagaqarneq, suliffeqarneq peqqissuserlu.

KAPITALI 8

FN-IMUT NAAMMAGITTAALIUTEQARSINNAANEQ KALAALLIT NUNAATA AKUERSISSUTIGISARIAQARPA

Innarluutillit pillugit isumaqatigiisummut nammineq toqqarneqarsinnasumik isumaqatigiisummut ilassut ilaavoq.⁵⁵ Isumaqatigiisummut ilassummi inuit ataasiakkaat inuilluunniit ataatsimoortut Innarluutillit pillugit FN-imi Komitemut isumaqatigiisummik innarliinertut pasillitigineqartut pillugit naammagittaalliuteqarnissaannik pilersitsisoqarpoq. Komitep naammagittaalliut suliarissappagu piumasaqaataavoq nunani ataasiakkaani tamani inatsisit tunngavigalugit periarfissat tamaasa atorneqarsimanissaat. Tamanna isumaqarpoq FN-imut naammagittaalliunnginnermi periarfissat tamarmik misilinneqarsimassasut eqqartuussivinnilu suliasannngortitsisoqarsimassasoq.

Naammagittaalliornissamut periarfissami inuit innarluutillit inatsisitigut innarlerneqannginnissamik immikkut qulakkeerivigineqarput, isumaqatigiisummullu ilassummik atortussannngortitsineq naalagaaffiup innarluutillit pillugit isumaqatigiisut malillugu pisussaaffini pimoorukkai takutitsineruvoq.

Folketingi majimi 2014-imi aalajangiivoq, innarluutillit pillugit isumaqatigiisummut ilassut nammineq toqqarneqarsinnaasoq Danmarkip atortussannngortissagaa. Isumaqatigiisummut ilassummik atortussannngortitsineq pillugu nalunaarummi allaqqavoq, isumaqatigiisummut ilassut Kalaallit Nunaannut maannamut atuutinngitsoq.⁵⁶

Inassuteqaatigaarput Naalakkersuisut Danmarki oqaloqatigalugu:

- Kalaallit Nunaannut territoriamut atuutsitsinnginneq atorunnaarsissagaa, taamaalilluni innarluutillit pillugit isumaqatigiisummut ilassut inuup nammineq malaarsinnaanera pillugu Kalaallit Nunaanni atuutilersinneqassalluni.

INAAARUTAASUMIK NASSUIAATIT

- 1 Nuna Tamakkerlugu Peqatigiiffik Autisme, Kunngikkormiutut Ataqqinassusillip Prinssesse Mariep Kalaallit Nunaanni autisme pillugu ataatsimeersuarneq ammarpaa', tusagassiuutitut nalunaarut 15. februar 2017-imeersoq. Uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <http://www.autisme.gl/nyheder/hkh-prinssesse-marie-aabner-autismekonference-i-nuuk-groenland/>
- 2 Inuit Innarluutillit illersuisuat pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 1, 29. maj 2017-imeersoq.
- 3 Inuit Innarluutillit Pisinnaatitaaffii pillugit FN-imi isumaqatigiisummi artikili 33, imm. 3-p piviusunngortinneqarnera pillugu Kalaallit Nunaanni Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Siunnersuisoqatigiit, Isumaginninnermut, Ilaqutariinnut, Naligiissitaanermut Inatsisinillu Atuutsitsinermut Naalakkersuisoqarfiup aamma Inuit Pisinnaatitaaffiit Instituttip akornanni suleqatigiinnissamut isumaqatigiisut.
- 4 Ataatsimiinnerni peqataapput ukua Inooqat – Kalaallit Nunaanni ineriartornermikkut Akornutillinnut Angajoqqaat Peqatigiiffiat, Nuna Tamakkerlugu Peqatigiiffik Autisme – Kalaallit Nunaanni immikkoortortaqarfik, KTK, Tusilartut Peqatigiiffiat, Sugisaq – Silamikkut Naapaatillit Ilaqutaasalu Peqatigiiffiat, ISI – kalaallit Nunaanni Tappiitsut Isigiarsuttullu Peqatigiiffiat, Nuummi Gigttertut Peqatigiiffiat, Puigornanga – Sisimiuni immikkoortortaqarfik, KNIPK – Kalaallit Nunaanni Innarluutillit Peqatigiiffiat, Kattufik Utoqqaat Nipaata aamma Tilioq sinniisaat peqataatpput.
- 5 Uunga siunnersuut: Inunnut innarluutilinnut tapersiisarneq pillugu Inatsisartut inatsisaat nr xx, xx.xxx 2019-imeersoq.
- 6 Uunga siunnersuummut oqaaseqaatit: Inunnut innarluutilinnut tapersiisarneq pillugu Inatsisartut inatsisaat nr xx, xx.xxx 2019-imeersoq
- 7 Naalakkersuisut, 'FN-ip nunani tamani innarluutilinnut ullorititaa', tusagassiuutitut nalunaarut 3. decembari 2018-imeersoq. Uani pissarsiarineqarsinnaavoq: https://naalakkersuisut.gl/kl-GL/Naalakkersuisut/Pisut/2018/12/0312_handicapdag
- 8 Innarluutillit pillugit FN-imi Isumaqatigiisut, artikili 1.
- 9 Innarluutillit pillugit FN-imi Isumaqatigiisummut ilanngussaq, litra e.
- 10 Innarluutillit pillugit FN-imi Isumaqatigiisummut ilanngussaq, litra b aamma c, kiisalu artikilit 3 aamma 4.
- 11 UN General Assembly, A/RES/70/1: 'Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development', 2015, uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <http://undocs.org/A/RES/70/1>.
- 12 Siunertamut tASSUNGA International Disability Alliance (IDA) AAMMA Inuit Pisinnaatitaaffiit Instituttip (IMR) naluaarussiaq nunarsuarimi anguniakkani ianguniakkat immikkoortui aamma innarluutillit pillugit siumaqatigiisummi artikilit immikkut atanerannik allaaserinnilluni nalunaarussiaq ineriartortinnikuuaat. IDA & IMR: 'The rights of persons with disabilities and the 2030 Agenda for Sustainable Development', december 2018, uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <https://www.humanrights.dk/publications/rights->

persons-disabilities-2030-agenda-sustainable-development

- 13 Arnat pillugit FN-imi ataatsimiititaliaa tamanut tunngasumik oqaaseqaataa nr. 18, 'Disabled Women', 1991, Aningaasaqarnikut, Inuttut Atukkatigut Kulturikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit FN-imi Komitep tamanut tunngasumik oqaaseqaataa nr. 5, 'Persons with Disabilities', 1994, aamma Meeqqat pillugit kometip tamanut tunngasumik oqaaseqaataa nr. 9, 'The rights of children with disabilities', 2006.
- 14 Inuit innarluutillit pisinnaatitaaffii pillugit FN-imi isumaqatigiissutip atuutilersinernarissaanik suliniuteqarnissamut Naalakkersuisut peqquneqarnissaannik suliallu siuarsarneqarnissaa isumaqatigiissutillu piviusunngortinneqarneranik nakkutiginninneq Innarluutillit pillugit Ilisimasaqarfimmit Siunnersuisarfimmillu (IPIS) ingerlanneqarnissaa pillugit Naalakkersuisut peqquneqarnissaannik Inatsisartut aalajangiinerat. Takujuk Inatsisartut ataatsimiinnerannik takussutissiaq, ukiakkut ataatsimiinneq 2012, ullut ataatsimiinnerit 18-issaat, pingasunngorneq ulloq 7. November 2012, immikkoortoq 61. Uani pissarsiarineqarsinnaavoq; <https://inatsisartut.gl/samlinger/oversigt-over-samlinger/samling/dagsordener/dagsorden/?day=07-11-2012>.
- 15 CRPD/C/DNK/CO/1, Concluding observations on the initial report of Denmark, 30. oktober 2014.
- 16 Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut, Isumaginninnermut Inatsisartut Inatsisartut Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Ataatsimiititaliaanut Innarluutillit pillugit FN-imi Isumaqatigiissuummi artikili 33-p Kalaallit Nunaanni Atuutilersinneqarnera pillugu allagaa, 20. oktober 2015.
- 17 Annertuumik innarluutillit ikiorserneqarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 7 af 3. november 1994, § 1, imm. 1.
- 18 Annertuumik innarluutilinnut ikiorserneqarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 7 af 3. november 1994, § 1, imm. 2.
- 19 Annertuumik innarluutillit ikiorserneqarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 7 af 3. november 1994, § 6.
- 20 Annertuumik innarluutillit ikiorserneqarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaata allanngortinneqarnera pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 10, 31. maj 2010-imeersoq (Innarluutilinnik isumaginninnerup kommuninut nuunneqarnera).
- 21 Annertuumik innarluutillit ikiorserneqarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaata allanngortinneqarnera pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 10, 31. maj 2010-imeersoq (Innarluutilinnik isumaginninnerup kommuninut nuunneqarnera) § 2.
- 22 Innarluutilinnik sullinnerup killiffia pillugu pillugu Naalakkersuisut nassuiaataat, UPA 2016, qup. 32.
- 23 Pissassarfik aamma Tilioq ammarput', Sermitsiaq/AG, 19. februar 2018, uani pissarsiarineqarsinnaavoq; <https://sermitsiaq.ag/node/203209>. Takuneqarpoq ulloq 19. decembari 2018.
- 24 Uunga siunnersuut: Inunnut innarluutilinnut ikiorsisarneq pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. xx, xx.xxx 2018-imeersoq, § 17.
- 25 Innarluutillit pillugit FN-imi Isumaqatigiissuummi artikili 24, imm. 2, litra a.
- 26 Innarluutillit pillugit isumaqatigiissuummi artikili 24, imm. 2, litra e, aamma imm. 3-mi atuutinngitsut .
- 27 Innarluutillit pillugit FN-imi isumaqatigiissuummi artikili 24, imm. 2, litra b.
- 28 Innarluutillit pillugit FN-imi Isumaqatigiissuummi artikili 24, imm. 2, litra c aamma d.
- 29 'Bagger: 'Atuarfiit ilinniaritsisutut ilinniarimasunik 246-nik amigaateqarput 246', Sermitsiaq/AG, 10. december 2018.
- 30 Atuarfik pillugu Inatsisartut inatsississaat nr. 15, 3. December 2012-imeersoq, § 15.
- 31 Meeqqat atuarfianni atuartunut kollegiami inissat pillugit Namminersornerullutik

- Oqartussat nalunaarutaat nr. 4, 9. februar 1989-imeersoq, § 1.
- 32 Atuarfik pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 15, 3. december 2012-imeersoq, § 40.
- 33 Atuarfik pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 15, 3. december 2012-imeersoq, § 15 aamma § 25.
- 34 Akileraartarnermut Atugarissaarnermullu Ataatsimiititaliarsuaq: 'Meeqqat inuusuttullu', Nalunarusiaq tunuliaqutaasoq, 2011.
- 35 Danmarks Evalueringsinstitut: Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfiat – Nalilersuineq 2015', 2015.
- 36 Danmarks Evalueringsinstitut: 'Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfiat – Nalilersuineq 2015', 2015, qupperneq 67.
- 37 Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik: Ilinniartitaanermut pilersaarut II, maji 2017, s. 26. Uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <https://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Publications/Uddannelse/NYUddannelsesplan%202017%20web.pdf>
- 38 Ilisimatusarfik: 'Ilinniartitsisut bachelori, 2018, uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <https://uni.gl/media/4034157/studieordning-august-2018.pdf>
- 39 Isumaginninnermut, Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalakkersuisoqarfiup KNIPK-mut aamma Kattuffik Utoqqaat Nipaannut nalunaarusiami 'Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffii – Killiffik 2016' inassuteqaatit pillugit allagaa, 15. december 2017.
- 40 Innarluutillit pillugit FN-imi Isumaqtigiisut, artikili 3.
- 41 FN-imi Innarluutillit pillugit ataatsimiititaliap nalinginnaasumik oqaaseqaataa nr. 2, 'Accessibility', 2014, uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRPD/GC/DGCArticle9.doc>.
- 42 Innarluutillit pillugit FN-imi Isumaqtigiisummi artikili 31.
- 43 Ilaatigut. Illut pillugit malittarisassat 2006.
- 44 KNIPK-mit aamma Kattuffik Utoqqaat Nipaannit oqartussaasunut attuumassuteqartunut allagaaq, 25. november 2017-imeersoq, "Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffii – Killiffik 2016"-imi nalunaarusiami innersuusutit pillugit malittareqqiineq pillugu.
- 45 Isumaginninnermut, Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalakkersuisoqarfiup KNIPK-mut aamma Kattuffik Utoqqaat Nipaannut nalunaarusiami 'Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffii – Killiffik 2016' inassuteqaatit pillugit allagaa, 15. december 2017.
- 46 Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalakkersuisoqarfik; 'Ulloq Unnuarlu Paaqqinnittarfiit pillugit Ukiu-mortumik Nalunaarut 2017', juni 2018, qup. 8, uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <https://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Publications/Familie/DK/D%C3%B8gninstitutionernes%20%C3%85rsberetning%202017.pdf>
- 47 Namminersorlutik Oqartussat Kalaallit Nunaanni ulloq unnuarlu paaqqinnittarfiinik takussutissaq. Uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <https://www.uupi.gl/da/Institutioner/Handicapinstitutioner>.
- 48 Atuarfik pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 15, 3. december 2012-imeersoq, § 25.
- 49 Innarluutilinnik sullissinnermi killiffik pillugu Naalakkersuisut nassuiaataat, UPA 2016, qup. 39-40.
- 50 Innarluutillit Illersuisuat: 'Naammanngilaq, AG, 8. marts 2018, uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <http://sermitsiaq.ag/node/204111>. Takuneqarpoq ulloq 1. maj 2018.
- 51 Annertuumik innarluutilinnik Danmarkimiit-tunik angerlartitsisarnermut suleriaaseq, 2013, Isumaginninnermut, Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalakkersuisoqarfimmit suliarineqartoq, uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <https://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Attached%20Files/Familie/>

[DK/handicap/%20Proceduren%20for%20hjemtagelse.pdf](#).

- 52 Pisinnaatitaaffiit Instituttip Kommuneqarfik Sermersuumi, Atugarissaarnermut ingerlatsivimmi, pulaarnerani 3. april 2018-imi paasissutissat oqaatsitigut pissarsiarisimasai, Inuit Pisinnaatitaaffiintu Institutti j.nr. 17/00588-15.
- 53 Innarluutilinnik sulissinerup killiffia pillugu Naalakkesuisut nassuiaataat, UPA 2016, qup. 44.
- 54 Kingullermik Naalakkersuisut (2017), Inuit innarluutillit – Inuit annertuumik innarluutillit pillugit naatsorsueqqissaarineq.
- 55 Inuit Innarluutillit pisinnaatitaaffii pillugit isumaqatigiisummut 13. December 2006-imeersumut ilassut nammineq toqqarneqarsinnaasoq 13. December 2006-imeersoq.
- 56 Inuit innarluutillit pisinnaatitaaffii pillugit isumaqatigiisummut 13. December 2006-imeersumut ilassut nammineq toqqarneqarsinnaasoq 13. december 2006-imeersoq pillugu nalunaarut nr. 8, 21. August 2015-imeersoq.

INUIT
PISINNAATITAAFFIINUT
INSTITUTI